

**R. P. Martini De Esparza Artieda, Navarri, Theologi Societ.
lesv, Cvrsvs Theologicvs**

iln decem Libros, & duos Tomos distributus, Ivxta Methodvm, Qva In
Scholis Societatis Iesv communiter traditur annis quaternis

Continens Secvndam Secvndæ, & Tertiam Partem D. Thomæ

Esparza Arteida, Martin de
Lugduni, 1666

XXXII. Vtrum ex peccato veniali iniustitiæ resultare poßit grauis obligatio
restituendi?

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94839](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94839)

portionaliter : atque potestas proxima ad hos fines est valde æstimabilis , consequenter quælibet eius diminutio potest perturbare animum , & dissolvere benevolentiam , ac tranquillitatem pacis eodem prorsus modo , quo æqualis diminutio , seu diminutio , quoad æqualem partem potestatis proximè ad finem minus præstantem , qui est proprius minus diuitis , idipsum præstare potest . Pater igitur ditissimum posse rationabiliter æquè affici ad æqualem quantitatem rei pecuniariæ , & non minus ægrè ferre eius ablationem , quam possit minus diues , & utcumque opum tenuis sine videlicet , ac potentia proportionaliter præstantiori aciente affectum erga singulas partes , quantum posset eundem refecere similibus abundantia . Dictum autem est supra indè sumi mensuram quantitatis sufficientis ad lethale .

Art. 9. Denique , qui iuste , & honestè acquirit aliquid de nouo , non sit propterea deterius conditionis , quoad ea , quæ prius habebat . Nihil enim peccauit , nec demeruit fauorem legislatoris , imò meruit illum magis , siquidem discescere nemo iuste potest , nisi promouendo bonum commune aliqua sua operatione honesta , ut suppositum est suprâ , & infrâ ostenditur . Fieret autem deterius conditionis etiam quoad bona prius habita , si eo ipso posset eripi aliqua pars illorum , cum minori difficultate , & onere lædentis ; & quidem minori propè infinitè , quam posset ante nouam acquisitionem . Tanta nimirum differentia est peccandi lethaliter , & peccandi tantum venialiter , attenta natura rei secundum se .

Art. 10. Rationes istæ videntur profectò efficaces ; neque verò est contemnenda auctoritas in contrarium , quæ initio præmissa est . Suppetit autem idonea distinctio , qua utrisque satisfiat . Dicendum primò est eandem quantitatem esse sufficientem , & necessariam ad peccatum lethale , respectu omnium , seu plus , seu minus diuitum nulla facta suppositione voluntatis , qua , quis cedat iuri suo , aut præsumptionis satis fundatæ de tali voluntate . Hoc omninò euincunt argumenta nuper proposita , nec quidquam euincit in contrarium ratio illa unica dubitandi : Quia ditior habet tantum ius ad commodam maiora , & fines præstantiores , & ad potentiam proximam virorumque ; quantum habet minus diues ad minora , & minus præstantia , eorumque potentiam proximam , ut liquet ex dictis . Magnitudo autem nocimenti , prout consideratur in ordine ad iustitiam pendet ex magnitudine iuris læsi . Aliæ namque considerationes , & mensuræ nocimenti pertinent ad charitatem , misericordiam , & similes virtutes .

Art. 11. Dicendum rursus est facilius , & in pluribus circumstantiis præsumi voluntatem ditioris , quam minus diuitis cedentem iuri suo , quoad quantitatem absolute sufficientem ad lethale , & quoad maiorem quantitatem , quod diuitiæ fuerint maiores , & quod res determinatæ , circa quas versatur actio iniusta , sunt minus conferentes minusque applicabiles proximè , vel rectè ad fines præstantiores suprâ descriptos . Facilius namque , & pluries contemnuntur , ac ceduntur aliis , quæ sunt minus necessaria ad conseruationem simpliciter , vel ad commodam conseruationem individui , quam quæ sunt necessaria ad alios fines , atque ob hunc usum inter alios sunt æstimabiles diuitiæ , idque est verum semper proportionem seruata inter quosuis magis , & minus diuites , & quoad maiorem , minoremque necessitatem sub eadem finium comparatione . Hinc enim proficiuntur donationes faciliores , & plures , ac maiores ditiorum , atque facillimæ plurimæ , & maximæ ditissimorum , si comparantur , cæteris paribus , cum iis , qui sunt minus diuites . Quia verò voluntas præsumpta sufficit ad excusandum à peccato , & obligatione restituendi , ut infrâ dicetur , ac exponetur .

Fit planè , ut sæpè sit necessaria maior quantitas ad peccandum lethaliter per iniustitiam exercitam aduersus magis diuitem , quam per iniustitiam materialiter æqualem exercitam aduersus minus diuitem ,

Art. 12. Pronum porro est suspicari auctores superius indicatos confudisse , quod sæpè accidit , & facile est , ut eueniat , cum eo , quod semper , & ex natura rei verum est , huiusmodi confusionem esse facilem , & multis obrepere notauit alicubi Philosophus , & frequens experientia docet . Quia verò fundamentum talis præsumptionis non datur semper , nec uniformiter apud homines etiam ditissimos , nec æqualiter circa omnium rerum genera , & pro omni tempore , ac circumstantiis , obseruanda erunt diligenter pro praxi huius conclusionis , quæ infrâ dicetur de voluntate præsumpta . Ad rationem dubitandi iam nuper dictum est . Et ea , quæ adduntur satis superque patent ex dictis quæst. 29 .

QVÆSTIO XXXII.

Vtrum ex peccato veniali iniustitia resultare possit gravis obligatio restituendi ?

Videtur nunquam id accidere posse . Quia ad eandem virtutem pertinet non lædere iniuste ; & reparare læsionem iniustam ; & obligatio ad utramque fundatur in eodem iure patientis iniustitiam ; ac proinde utrumque opus subest eidem regulæ ex parte agentis , & patientis . Ergo fieri non potest , ut læsio sit venialiter peccaminosa , & eius nihilominus non reparatio sit peccaminosa lethaliter , utque teneatur ad restituendum sub lethali , qui ad id tenetur , ratione solius peccati iniustitiæ , quod veniale tantum fuerit .

Art. 1. Resp. Explicata quantitate rei explicanda iam est quantitas culpæ . Quod pertinet ad examen solius restitutionis , quæ debetur ratione iniustæ acceptionis , quatenus differt ab ea , quæ debetur , ratione rei acceptæ , tamen si accepta fuerit absque vlla culpa . Videndum itaque est , quanam nocentis culpa obliget ad reparandum damnum iniuste illatum , tamen si res ablata non extet nec in se , nec in suo effectu , aut quasi effectu . Dictum nimirum est quæst. 24 . hoc vnum esse specialiter proprium acceptionis iniustæ .

Art. 2. Certum est peccatum lethale esse sufficiens ad obligationem grauem restituendi ; nec est minus certum , si peccatum sit veniale solum ex parte materiæ ad solam sufficere obligationem restituendi sub veniali . Dictum namque est quæst. 25 . in casu nocimenti iniuste illati dari contractum commutationis inter damnificantem , & damnificatum ex quo damnificans manet obligatus ad reparandum damnum ; siquidem contractus sit validus . Certum autem est validitati contractus nihil obesse paruitatem materiæ , nec est minus certum libertatem sufficientem ad lethale , sufficere ad valorem contractus ex genere suo . Difficultas igitur est ; an quando materia nocimenti est in se gravis ; & nihilominus peccatum nocentis est leue ex defectu deliberationis resultet obligatio grauis , aut saltem levis reparandi damnum .

Art. 3. Dicendum est ex communi nullam indè resultare obligationem restituendi . Suadetur primò , quia homines , vel mediocriter cordati , ac prudentes non dissolunt amicitias , nec perturbantur ira , aut dissensionem tranquillæ paci contrariam concipiunt propter offensas ex defectu deliberationis veniales in vlla materia . Et quidem merito , quia in actibus venialibus ex defectu deliberationis præualet is defectus ei , quod in tali actu adest deliberationis , præualet

ualet verò quasi infinitè, cum de mortali faciat veniale, ideòque perinde potius aestimantur atque si nihil prorsus deliberationis, nullaque culpa intercessisset; & damnum computatur perinde, atque si fuisset omnino fortuitum.

Art. 4. Probatum deinde, quia deliberatio ex sua ratione insufficiens ad lethale, est etiam insufficiens ad valorem contractuum ex communi, & recepta auctorum sententia. Obligatio autem restituendi provenit ex contractu commutationis, ut dictum est. Ergo deliberatio insufficiens ad lethale, eo ipso est insufficiens ad inducendam aliquam obligationem restituendi. Confirmatur, quia peccatum iniustitiae, est lethale ex genere suo, ut constat ex quaest. 17. Ergo defectus deliberationis auferens ex sua ratione formaliter actioni iniustitiae hoc, quod ipsi est essentiale ex genere suo, sufficit non minus, quin, & multò magis ad auferendam proprietatem istam actionis iniustitiae, ut relinquat post se onus reparandi nocumentum, siquidem hac proprietate est separabilis ab illa aliis etiam de causis, ut infra dicitur.

Art. 5. Accedit fore inaequalem conditionem ludentis, & laesi, si ex nocumento non satis deliberatio resultaret obligatio aliqua restituendi. Quia, qui laesi teneretur ad sustinendum cum deliberatione perfecta nocumentum materialiter aequale nocumento alterius non satis deliberato, & ob delectationem vix perceptam teneretur ad sustinendum dolorem, qualis consequitur ad perfectam deliberationem iacturam; hoc est ad dolorem non modò multò maiorem delectatione intra eandem speciem, sed etiam genere diuersum. Quae inaequalitas est contra rationem iustitiae, & inducit nullitatem contractus.

Art. 6. Difficultatem facit aduersus hanc, quod ex paruis laesionibus plenè deliberatis, & saepe repetitis resultare potest obligatio grauis restituendi, siue vna vni, siue vnus pluribus, siue plures vni nocuerint; idque etiam, quod fieri potest, totum nocumentum illatum fuerit nullo interveniente peccato lethali, vel ob ignorantiam inuincibilem existentem in vnoquoque ludente de laesionibus ceterorum, vel ob defectum cooperationis, respectu ceterorum; vel ob inaduerentiam actus priorum laesionum; dum committerentur posteriores. Alias enim posset accidere, ut inferretur proximo cum perfecta deliberatione ingens nocumentum centum v. g. milium aureorum, similiterque in honore, & salute absque vilo onere restituendi; quod non est dicendum, neque vllus vnquam ausus est dicere in omnibus vniuersim propositis casibus. Quod autem peccatum ludentis sit veniale, vel ex defectu deliberationis, vel ex defectu alienius aduerentiae actualis, aut cogitationis circa aliquid aliud distinctum ab actione praesenti, nihil interesse videtur. Quae enim perinde se habent ad venialitatem, vel grauitatem iniustitiae, perinde quoque se habeant necesse est in ordine ad lenitatem, vel grauitatem obligationis restituendi; cum sit eadem prorsus obligatio reparandi damni iam illati, & non inferendi damnum. Ergo lenitas peccati iniustitiae proueniens ex defectu deliberationis non excusat saltem semper, ac necessariò ab obligatione graui restituendi.

Art. 7. Pro dissoluenda ista difficultate, & iis omnibus exactè exponendis, ac determinandis, quae tanguntur in ipsa, agnoscendum imprimis est ab omnibus magnum discrimen, quoad concitandam iram, & perturbandam mutuam pacem inter peccatum iniustitiae leue ex defectu deliberationis, & id quod leue quidem est, sed cum perfecta deliberatione commissum est. Plus enim mouet ad iram, si quis cum perfecta deliberatione eripiat ab aliquo vnum Iulium; aut cum dico, non admodum prudentem, aut pugno

percutiat, quam si semisomnis, aut semiebrius concubatur segetes in magna copia, appellet fatuum, aut mutilat. Dictum autem est supra quaest. 27. iniustitiam, & obligationem restituendi mensurandam esse ex vi concitandi iram, & perturbandi pacem, si non fiat restitutio, aut fiat iniuria. Nulla igitur est consequentiae ratio in difficultate modò proposita, idque facile conicere quisque potest à priori ex fundamentis prius positis.

Art. 8. Consideranda deinde sunt singula seorsim, quae assumentur in antecedente. Continent enim difficultates diuersas, nec pendentes ab eadem penitus ratione. Primum itaque, si vnus vni per minutas laesiones saepe repetitas, & moraliter vnitas inferat graue demum nocumentum, & admodum aegre ferendum à patiente, tenetur sub lethali ad restituendum tametsi non peccauerit lethaler. Tenetur verò ex contractu simpliciter inuoluntario actualiter hic, & nunc; valido tamen per mutuum absolutum ludentis, & laesi consensum ex suppositione eiusmodi laesionum cum plena circa singulas deliberatione. Qui enim sic laedit, habet, quoties laedit, voluntatem superaddendi omni suae anteriori obligationi erga patientem, eam, quae consurgit ex noua laesione. Vnde, cum accedit ad nouam laesionem, qua vltimò completur grauis nocumenti, & qua proinde grauitus peccaret, si meminisset actualiter laesionum antecedentium, habet voluntatem superaddendi sibi obligationem vltra omnes obligationes praecedentes, eaque illis superaddita imponit sibi obligationem grauem restituendi. Nempe imponit obligationem reparandi nocumentum graue conceptam, & acceptam cum perfecta deliberatione, & quantum fert materia contractus.

Art. 9. Explicatur hoc, & confirmatur exemplo paruorum promissionum. Quia, si quis saepius promittat Iulium alio, atque alio tempore, & cum diuersa occasione, atque motiuo promittendi immemor priorum promissionum, dum facit posteriores promissiones, tenetur proculdubio sub lethali ad adimplendum illarum, cum ventum fuerit ad magnam summam pecuniae promissae. Quod non alia profectò de causa verum est, quam, quia quoties promittit de nouo, vult nouam sibi obligationem adiacere erga promissarium, vltra omnem obligationem antecedentem. Si enim non haberet voluntatem adiacendi nouam obligationem, sed solum renouandi obligationem praecedentem, post quamlibet nouarum promissionum multitudinem, deberet solum illum Iulium, ad quem se obligauit per primam promissionem. Similiter ergo contingit in praesenti. Constitit nimirum superius dari eiusmodi contractum vltro citroque acceptatum in omni actu iustitiae; & patet eum esse validum, quando adest perfecta deliberatio. Peccatum itaque veniale iniustitiae, tunc solum inducit obligationem grauem restituendi, cum includit in se contractum validum reddendi quantitatem notabilem, seu sufficientem quantum est de se ad peccatum lethale. Vnde nihil deducitur pro simili obligatione ex contractu contento in peccato, quod est veniale ob defectum deliberationis. Quia hic defectus impedit valorem contractus, quoad vltimum eius complementum, quod adicit voluntas iniusta nocendi. Pro intelligentia porro huiusmodi contractus, eiusque inuitabilitate quoad omnes, & singulas partes, respectu ludentis iniuste, obseruanda sunt diligenter, quae dicta sunt in illa qu. 25.

Art. 10. Eadem ferè ratione contrahit obligationem grauem restituendi, qui per leues singulorum eiuus laesiones spoliatur communitate quantitate notabili; ex gr. qui vendendo vinum, aut triticum auferit singulis eimentibus ex mensura aestimationem oboli,

atque inde congerit triginta, aut centum scuta ultra iustum pretium, aut componit libellum infamantem leuiter singulos communitatis, sed eo genere infamiae, qua serpente per singulos absque vlla exceptione, communitas reddatur notabiliter contemptibilis, aut minus æstimabilis, quam esset antea; aut simile quid perpetrat in negotio salutis, ij, inquam, contrahunt obligationem grauem restituendi, tametsi, quod difficillimum est, vt accadat, nec ab initio conceperint propositum inferendi eo modo nocumentum notabile communitati; neque dum exequuntur posteriores læsiones leues, quibus nocumentum completur in ratione grauis, ac notabilis, meminerint priorum læsionum, nec de illis dubitauerint, ideoque nunquam lethaliter peccauerint; dummodò in singulis læsionibus, aut erga singulos peccauerint venialiter cum plena deliberatione. Probatur eadem ratione, quæ adhibita est pro euentu precedenti. Nam, qui lædunt hoc pacto, habent, quoties lædunt, voluntatem superaddendi nouam obligationem omni suæ anteriori obligationi erga communitatem, ideoque cum postremo peccant, consentiunt obligationi circa materiam grauem, quantum ea materia est capax. Est verò capax, eo ipso, obligationis sub lethali; atque hæc obligatio contrahitur validè, & acceptatur, vt liquet ex eadem qu. 25.

Art. 11. Mirum itaque non est, si etiam in hoc posteriori euentu consurgat obligatio grauis restituendi ex solo peccato veniali plenè deliberato; tametsi talis obligatio resultare non possit ex vilo peccato, quod est veniale ex defectu deliberationis, quandoquidem illud peccatum continet in se contractum validum de re graui; istud verò inuolidum. Apparet igitur clarè quantum intersit quoad istos duos casus inter venialitatem iniustitiæ prouenientem ex solo defectu deliberationis sufficientis ad lethale, & venialitatem aliundè prouenientem; & quænam sit ratio discriminis à priori inter vtrumque hoc extremum, quoad obligationem restituendi; nec perindè se habere quoad istam in genere, quæcumque perindè se habent, quoad illam in genere.

Art. 12. Obseruandum autem est circa istum posteriorem euentum vnius leuiter lædenti singulos communitatis, & inde grauiter ipsam communitatem, quantitatem nocumenti debere esse multò maiorem, quam si vnus vni noceret. Quia, vt plurimum, & per se plus afficiuntur homines erga propria, quam erga communia, & magis perturbantur, ac mouentur ad iram nocumento æquali proprio, quam communitatis. Quapropter quantitas nocumenti illati communitati, modo dicto, sufficiens ad inducendam obligationem grauem restituendi, oportebit, vt sit tanta, quanta sufficit, ad commouendum, & excitandum tantundem ad iram communitatem, & singulos in illa contentos, prout contentos in illa, quantum vnusquisque commouetur, & excitatur quantitate nocumenti proprii, & particularis, quam superius dictum est sufficere ad peccatum lethale, respectu cuiusque seorsim sumpti. Quod si ij, quorum singuli leuiter læduntur, nulla societatis colligatione sunt specialiter inuicem coniuncti, sed ita affecti, vt nullus doloris, & iræ sensus, aut vix vllus tangat singulos de nocumento cæterorum; & hoc nocumentum tale sit, vt inde non resultet aliud rursus nocumentum graue aduersus personam determinatam, vel aduersus alios societate civili specialiter coniunctos; nulla, aut vix vlla quantitas damni inde consurgens sufficit ad peccatum lethale, aut ad grauem obligationem restituendi. Quia eo ipso cessat ratio grauis iniustitiæ supra explicata ex. D. Thoma qu. 27. Vnde pro hoc euentu approbanda venit opinio vniuersaliter asserta ab Angelo Medina, & Nauarra, atque vniuersaliter re-

probata tanquam improbabilis à cæteris cum de Lugo disp. 16. sect. 3. nu. 48. cum tamen neque hanc censuram mereatur pro isto postremo euentu, nec illam approbationem, nisi pro eodem. Verum talis euentus, prout hic propositus est, videtur moraliter impossibilis. Certè exempla abominationis diuinæ aduersus lædentes per paruas læsiones adhibentur prout. 11. & Deuter. 25. solum in scatera dolosa, & ponderibus diuersis, quorum vsus complectitur, vt patet, etiam directè concitantes lædenti, vel saltem eos, qui inter se tales sunt. Videatur Cardinalis cum istiusmodi obseruatione, ac distinctione.

Art. 13. Vltimus euentus indicatus in difficultate, de cuius expositione agitur, de pluribus nocentibus vni seu personæ, seu communitati, dupliciter contingere potest. Primò, ita vt omnes communi consilio inferant nocumentum magnum iuuantibus singulis reliquos, impellentibus consilio, nutu, aut exemplo; vel reddentibus, seu absolutè, seu magis inimpedibiles eisdem à concursu simultaneo ad nocendum, tametsi singuli exiguum nocumentum per se ipsos immediatè exequantur. Et tunc omnes, & singuli lethaliter peccant, tenenturque ad reparandum totum damnum in defectum cæterorum. Quia tunc singuli sunt causa totius damni totalitate effectus, licet non totalitate causæ. Vnde, ex hoc modo lædendi, nulla est difficultas pro re præsentī, neque est vlla apparentia paritatis pro casu indeliberationis. Fieri secundò potest, vt nullus seorsim, & secundum se leuiter nocentium habeat notitiam similium læsionum, quas cæteri exequuntur; vel ita se gerat vnusquisque, tametsi habeat eam notitiam, vt nullo ex dictis modo, vel etiam aliquo alio æquivalenti cæteris cooperetur formaliter, sed tantum purè materialiter, & per accidens: vt si aliqua multitudine iniquè deuasante vineam Caij, aliquis alius furetur obolum in domo eiusdem, vel racemum ex alia eiusdem vinea. Et si quidem hoc modo res euenit, non tenetur sub lethali ad restitutionem, qui sic executus est paruam læsionem. Quæ est communior auctorum sententia, quam docet Cardinalis de Lugo, & multipliciter suadet ab incommotis oppositæ opinionis; quam tamen tradunt non pauci, nec ignobiles auctores apud eundem vbi supra.

Art. 14. Ratio à priori quoad vtramque partem huius resolutionis reddens discrimen itidem à priori inter illas est. Quia, vnusquisque iniuste lædens alterum eo modo, paciscitur cum illo de reparando damno, quo modo damnum infert, vt colligitur ex sæpè citata qu. 25. vtpotè ex qua hæc omnia pendent. Igitur, qui damnum infert, inita cum reliquis nocentibus societate nociua, eo ipso consentit communi obligationi ad reparandum totum damnum à se simul cum cæteris illatum. Voluntas enim sese inuicem iuuandi, indiuisim est voluntas sese inuicem implicandi obligatione reparandi totum nocumentum, perindè omnino, atque si omnes, & singuli nocentes dicerent patienti; nos tibi totum istud nocumentum reparabimus; atque patiens consentiret in totum nocumentum sub ea conditione; aut certè absque isto consensu in nocumentum, vti semper accidit, respectu iniuste nocentium, acceptaret promissionem reparationis. At qui nocet, quando alij nocent, aut postquam illi nocere, seu ad nocendum sunt parati nulla cum illis inita societate, nullaque facta conuentione nociua cum ijsdem, nullatenus consentit obligationi reparandi totum damnum. Quia nullum celebrat contractum reparationis sibi, & cæteris nocentibus communem cum patiente damnum; sed perindè omnino se habet, atque si cæteris paciscentibus expressè, & in particulari de magna quantitate, ipse seorsim pacisceretur de solo obolo, vel racemo, siue conficius,

conscijs, siue non conscijs pacti per alios initi. Patet igitur ex neutro modo nocendi peccando venialiter cum plena deliberatione quidquam inferri posse pro simili obligatione graui ex peccato veniali ob defectum deliberationis, atque confurgere posse grauiam obligationem restituendi ex peccato veniali iniustitiae si hoc insuper contineat consensum, vel implicitum, vel explicitum in talem obligationem.

Art. 15. Superest tamen adhuc alia difficultas eodem pertinens, & egens explicationis peculiaris. Videtur nimirum oriri saepe obligationem non solum leuem, sed etiam grauem restituendi ex culpa leui, imò, & leuissima, idque non vi contractus tantum, aut officij, atque consilij, de quibus apparet in utroque iure ita expresse dispositum esse, sed etiam seculis his circumstantijs, vt colligitur ex capite ultimo de iniurijs, vbi Gregorius IX. dicit *imperitiam, & negligentiam non excusare* (à reparatione videlicet damni dati) *sed solum nihil de contingentibus omisisse*. Quae profecto est diligentia opposita culpae leuissimae. Culpa autem leuis, & leuissima non sufficiunt ad peccatum lethale. Ergo absque peccato lethali, datur grauis obligatio restituendi, neque id omne excusat ab hac obligatione, quod excusat ab eo peccato, tamen si ex circumstantiis non interuenerint, quae in superiori discursu ponderatae sunt pro consensu grauius obligati in obligationem grauem.

Art. 16. Pro intelligentia huius textus exponenda in primis sunt culpa lata, leuis, & leuissima. Culpa lata communiter definitur ommissio eius diligentiae, & circumspeditionis, quam plerumque homines eiusdem conditionis adhibere solent; vt si liber commodatus foris ante ostium relinquitur. Culpa leuis est ommissio eius diligentiae, & circumspeditionis, quam diligentiores illius artis, & professionis adhibere solent; id est qualis plerumque non adhibetur. Leuissima verò culpa est ommissio eius diligentiae quam non nisi diligentissimi, & prudentissimi adhibere solent, id est qualis non adhibetur nisi admodum raro. Potest hoc ipsum paulò aliter exponi in hunc modum. Culpa lata est ommissio eius diligentiae, ad quam omissionem plerumque, ac ferè semper consequitur damnum, seu interitus rei: nec prudenter sperari potest consecuturum non esse. Culpa leuis est ommissio, ad quam non ita frequenter consequitur damnum, seu interitus rei; atque prudenter sperari potest, licet cum aliquo timore consecuturum non esse. Leuissima culpa est ommissio, ad quam rarissimè consequitur damnum, seu interitus rei, nec prudenter timeri potest consecuturum esse. Verum standum potius est, prioribus expositionibus, ac vocibus; quae videlicet subintelliguntur apud omnes auctores, dum nominant triplex istud culpae genus.

Art. 17. Obseruandum deinde est, cum Cardinali de Lugo, eandem omissionem, quae in vna materia, & respectu vnius personae obligata ad diligentiam adhibendam est culpa leuis, aut etiam leuissima, in alia, & respectu alterius esse latam; nec easdem omissiones pro omnibus rebus, & personis pertinere ad eundem culpae gradum, ac genus. Quia prudentes, & prudentissimi homines pro diuersitate rerum, & status sui diuersam diligentiam, & circumspeditionem adhibere solent. Nec enim eadem diligentia custodiuntur à prudentibus gemmae, & globuli vitrei, sed ommissio diligentiae, quae pro custodia vitri esset leuis culpa, pro custodia gemmae esset culpa lata, & sic de alijs eiusmodi. Et quidem pro culpa Theologica, & foro interiori obseruandum omnino est istud rerum, & personarum discrimen. Constat enim non leuiter peccatum esse, qui non adhiberet maiorem circumspeditionem, ac diligentiam, quando adest periculum occidendi hominem quam quae sufficit

ne peccet, quando adest periculum occidendi canem, aut equum alienum. Pro culpa igitur Theologica graui, aut leui ponderanda sunt necessarii conditiones personarum, & rerum.

Art. 18. At Iuristae pro culpa iuridica, & foro externo non obseruant vsque adeò istas differentias, sed eandem omissionem, dicunt culpam, seu latam, seu leuem, seu leuissimam circa quamlibet rem, & relatè ad personas cuiuslibet promiscuè conditionis. Vnde dicere solent commodatarium ex, gr. si contractus cedat in commodum domini teneri ad restitutionem solum ex culpa lata; si in commodum solius commodatarij teneri etiam ex culpa leuissima; si in commodum vtriusque commodantis scilicet, & commodatarij teneri ex culpa lata, & leui, non verò ex culpa leuissima, & sic de similibus iuxta legum civilium dispositionem pro foro externo.

Art. 19. Dicendum iam est ad difficultatem propositam. Vbi ommissio diligentiae vacat culpa lethali, ideoque non datur culpa lata respectiua; hoc est spectata rei, & personae conditione; nunquam datur obligatio grauis restituendi, nisi fortè ob repetitum saepe peccatum veniale plenè deliberatum iuxta dicta circa difficultatem praecedentem, aut ob contractum validum quo quis implicitè, vel explicitè se obligauerit specialiter ad praestandam summam diligentiam, & ad reparandum damnum ex culpa etiam leuissima secutum. Quae duae exceptiones ab omnibus admittuntur. Prior quidem de peccato veniali saepe repetito ob ea, quae superius dicta sunt, circa praedictam anteriorem difficultatem. Posterior verò de contractu speciali, quia per contractum specialem potest quis se obligare validè, prout libet, ad reparandum damnum etiam purè fortuitum, & eueniens absque vlla prorsus culpa, seu Theologica, seu Legali.

Art. 20. His igitur praetermissis suadetur assumptum. Quia omnis obligatio restituendi ducit originem ab hominum mutua inter se conuentione vniuersali, vt saepe dictum est ex doctrina qu. 25. confirmanda vltèrius infra. Fieri autem non potuit, vt omnes in hoc vniuersaliter conuenirent, vt ex vnico peccato veniali resularet grauis obligatio restituendi. Quia peccatum veniale est de genere malorum moraliter inuitabilem, & quilibet facillimè incidit specialiter in illud, quod in omissione diligentiae consistit. Diligentia namque contraria requirit attentissimam plurimarum circumstantiarum obseruationem, & praecautioem. Restitutio è conuerso, quae est materia obligationis grauis, est opus difficile, ac arduum, cuius grauamen plerosque homines male vexat. Non potest autem omnibus hominibus vniuersaliter, ac vniiformiter placere, vt sit facilè, ac penè inuitabile incidere in obligationem vsque adeò grauantem, & cui difficillimè satisfiat; maximè cum ex eiusmodi obligatione vniuersali prouentura minimè foret unicuique spes indemnitas in bonis suis, aequalis periculo magni grauaminis, quandoquidem posita etiam eiusmodi obligatione adhuc peccatum veniale, negligentiae foret vitatu difficilè, & restitutio itidem difficilis. Quotus autem quisque est, qui velit spem coniunctam cum periculo valde praeponderanti? connaturalius igitur fuit, & conuenientius, vt omnes in eam voluntatem conuenirent, qua reputarent tanquam malum purè fortuitum, quod ex veniali omissione diligentiae processisset in materia graui. Facilius nimirum est patientem esse in tolerando damno proprio adueniente extrinsecus per leuem alterius iniuriam; quam diligentem esse in reparando damno alieno ex bonis proprijs.

Art. 21. Quapropter in capite illo ultimo de iniurijs nomine imperitiae, & negligentiae intelligitur peccatum lethale, vt asserunt Lessius, & alij. Nec nomine

non ne contingenti intelligitur discriminatim quidvis ab olute possibile cuenire, sed quod frequenter contingit. Id quod ultra datam rationem vniuersalem, hoc specialiter persuadet, quod suggerit ibidem Pontifex: *scire debuisti, ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere*. Nec minori cum fundamento subintelligitur culpa lethalis in Can. *Consuluit* 1. ubi agitur de homicidio parentum collocantium secum in lecto filios tenellos, vnde eorum suffocatio, ac oppressio facile consequatur. Iam leges civiles præcipientes in nonnullis casibus reparationem damni secuti ex culpa leui, aut etiam leuissima, vel sunt accipiendæ, vt vult Cardinalis de Lugo, de culpa absolute quidem leui, aut leuissima, sed quæ respectiue sit culpa lata, & coincidat cum peccato lethali; vel potius dicendum est cum Scoto, Lessio, & aliis eas leges non obligare in conscientia ante iudicis sententiam; idque eadem ferè ratione, qua idem in simili dictum est qu. 26.

Art. 22. Adde fieri non posse, vt omisso diligentia in re graui, & capaci quantum est de se grauis obligationis, sit venialiter tantum peccaminosa, nisi ex defectu deliberationis sufficientis, quantum est de se ad lethale. Si enim sufficienter aduertat ex tua diligentia omissione graue nocuum imminere proximo, teque teneri ad eam diligentiam, peccas utique lethaliter eam omitendo. Absurdum namque est dicere te non nisi leuiter offendere proximum ea diligentia, ad quam ille habebat ius, omissione perfectè deliberata, quæ ipsi creat iacturam centum millium aureorum, aut regni. Si autem desit deliberatio sufficiens ex se ad lethale, est ille ipse casus de quo ab initio disputatur, ideoque nulla in auctoritatibus propositis adducitur difficultas specialis. Concluditur igitur postremò nunquam ex peccato veniali iniustitiæ restitutionem posse obligationem grauem restituendi, nisi actus, quo peccator consentiat cum plena deliberatione in obligationem grauem; posse verò si in illam ita consentiat, modo superius explicato.

Art. 23. Vnde patet ad rationem dubitandi, quia licet obligatio non nocendi, & obligatio reparandi damnum spectent ad eandem virtutem, & pendeant ex eodem iure; potest tamen variari obligatio ex voluntate nocentis imponentis sibi obligationem imposterum maiorem, quam sit illa, ad quam aduertit explicitè, cum committit peccatum iniustitiæ; atque variata suppositione, variatur opus pertinens ad iustitiam, & exactum à iure.

QVÆSTIO XXXIII.

Utrum necesse sit, & sufficiat restituere quantum ablatum fuerat?

Videtur nec semper id esse necesse, nec semper sufficere. 1. Quia fieri potest, vt tempore intermedio post iniuriam illatam, & antequam fiat restitutio, mutetur fortuna læsi, aut lædentis, aut iniustique; nempe, vt qui tunc erat diues, postea sit pauper, aut e contra. Atque ex vtrius capite subsequitur inæqualis obligatio, respectu cuiusque.

2. Qui læsit iniuste, ultra restitutionem rei ablatæ, tenetur præterea reponere quantum sufficit ad sedandum dolorem patientis prouenientem ex iniuria ultra eum, qui consurgit ex re amissa. Quia ad id cogunt iudices per sententiam. Quod esset iniquum, si ea obligatio supererogandi non resultaret ex formali lædentis iniustitia. Necesse igitur est, vt iniuste accipiens restituat ultra id, quod ablatum fuerat.

Art. 1. Resp. Certum imprimis est ex dictis supra, ratione rei acceptæ, debere restitui totam rem, quæ ac-

cepta fuit, siquidem tota supersit; sin minus quatenus extiterit, vel in se, vel in suo effectu. Effectus autem rei sunt tum res accipientis, cuius loco consumpta est res accepta, quæque consumenda erat, si hæc illi substituta non fuisset; Quia nemo per damnum alterius locupletior fieri debet; tum fructus prouenientes ex re accepta, siue percepti iam sint, siue pendentes, quia res qualibet domino suo fructificat. Eius videlicet est virtus fructifera cuiusque rei, & quidquid in ea causaliter continetur, cuius est ipsa res.

Art. 2. Porro inter fructus restituendos censentur non solum purè naturales, seu qui spontè proueniunt, nulla, aut vix vlla concurrente industria, aut labore, vt factus animalium, & arborum poma; sed etiam mixti, seu ad quos æqualiter, aut ferè virtus naturalis, & industria, aut labor concurrunt; idque siue natura præualeat, vt in segetibus, vino, oleo, & similibus, qui à Theologis dicuntur fructus naturales; siue præualeat industria, vt in pretiis rerum locatarum, & similibus, quæ à Iurisperitis dicuntur fructus civiles. Verum fructus mixti, non nisi deductis expensis, & æstimatione laboris, restituntur. At fructus purè industriales, seu quorum res ipsa ferax non est de se, sed sola hominis industria parit; licet ad illos deferuiat res aliena tanquam instrumentum, non subiacent obligationi restituendi; sed sunt eius, qui adhibet industriam, siue bonæ, siue malæ fidei possessor is fuerit. Quia sua unicuique industria utilis esse debet. Vnde ad dominum rei solum pertinebit, quantum æstimabitur vsus eiusdem rei, seu instrumenti.

Art. 3. Certum deinde est omnia eadem debere restitui ratione iniustæ acceptionis, seu lationis; idque non tantum quatenus extiterint in se, vel in suo effectu, verum etiam si interierint, nec vllam inde caperit utilitatem realem, qui nocuit. Quia nemini debet nocere iniquitas alterius in rebus absolute suis. Quapropter qui iniuste læsit, debet præterea restituere omne lucrum cessans, & damnum emergens, secundum prudentem æstimationem spei circa vtrumque omnibus hinc inde consideratis. Idque debet, siue lucrum cessans, & damnum emergens contineatur in eodem illo genere bonorum, in quo læsio directè facta fuit, siue in diuerso. Omnium namque indiscriminatim reparationem esse debitam, ratio data æquè persuadet, dummodò nocuum consequutum sit ex actione iniusta; nec illud erat aliunde nihilominus euenturum absque cuiusquam iniustitia. Nempe res similiter interitura apud dominum, nemine etiam ipsum iniuste lædente, nullus est pretij. Dicitur autem nemine iniuste lædente, quia nocuum illatum ab vno, inferendum fuisse ab altero; nihil excusat, lædentem de facto. Is enim de facto in se suscipit onus restituendi, quod similiter ad alium pertinisset, si alius de facto læsisset, uti contingit in re emptæ ab aliquo, quæ, vel facultas eam destruendi emenda fuisset ab alio. Dictum nimirum est supra qu. 23. perinde commutationem vtroque interuenire, quod ad hoc punctum attinet.

Art. 4. Difficultas igitur solum superest, an qui iniuste læsit, teneatur præterea ad aliquid ratione culpæ. Responder cum distinctione D. Thomas qu. 62. art. 3. antè sententiam quidem iudicis sufficere, si restituitur quantum iniuste ablatum fuerat; post sententiam verò iudicis consurgere insuper obligationem in conscientia id adiiciendi, quod iudex censuerit. Subdistinguit ibidem Caietanus, vel pœna stabilita per legem indiget ad executionem sui aliqua actione, vt mutilatio, verberatio, & similia: vel nulla præterea indiget actione, quia in sola priuatione consistit, vt excommunicatio, suspensio, interdictum, & similes. Prior pœna, ait, non obligat in conscientia ante sententiam iudicis; posterior obligat.

Art. 5.